

Ks. Marek JAGODZIŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

EKUMENICZNE PERSPEKTYWY EKLEZJOLOGII COMMUNIO

Chociaż obecnie pojęcie „komunia” traktuje się jako odpowied-
nie dla całej teologii, nie należy zapominać, że dopiero po II so-
borze watykańskim opracowano jego założenia i że początkowo funk-
cjonowało wyłącznie w obszarze eklezjologicznym. Jakkolwiek nie
pojawiało się właściwie w czasie soboru, eklezjologiczna teologia
komunii rozwijała się w sferze podstawowych intencji soborowych.
Dopiero nadzwyczajny synod biskupów z 1985 r. odkrył eklezjologię
communio jako centralną i podstawową ideę dokumentów soboro-
wych¹. H. Wagner wyszczególnia następujące jej elementy konstytu-
tywne:

¹ Por. O. Saier, „*Communio*” in der Lehre des 2. Vatikanischen Konzils. Eine rechtsbe-
griffliche Untersuchung, München 1973; A. Acerbi, *Due ecclesiologie. Ecclesiologia giuri-
dica ed ecclesiologia di comunione nella „Lumen Gentium”*, Bologna 1975; H. Rossi, *Die
Kirche als personale Gemeinschaft. Der kommunitäre Charakter der Kirche nach den Do-
kumenten und Akten des Zweiten Vatikanischen Konzils*, Köln 1976; „*Kirche im Wandel.
Eine kritische Zwischenbilanz nach dem Zweiten Vatikanum*, (Hrsg.) G. Albergio, Y. Congar,
H. J. Pottmeyer, Düsseldorf 1982; Y. Congar, *Le Concile de Vatican II., son Eglise,
peuple de Dieu et Corps du Christ*, Paris 1984; W. Kasper, *Zukunft aus der Kraft des Kon-
zils. Die außerordentliche Bischofssynode 85*, Freiburg 1986; „*Die Rezeption des Zweiten Va-
tikanischen Konzils*, (Hrsg.) H. J. Pottmeyer, G. Alberigo, J. P. Jossua, Düsseldorf 1986;
W. Kasper, *Kirche als communio. Überlegungen zur ekklesiologischen Leitidee des II. Va-
tikanischen Konzils*, [w:] tenże, *Theologie und Kirche*, Mainz 1987, s. 272–289; H. Döring,
Die Communio-Ekklesiologie als Grundmodell und Chance der ökumenischen Theologie,
[w:], *Communio Sanctorum*, J. (Hrsg.) Schreiner, K. Wittstadt, Würzburg 1988, s. 439–
–469; J. Ratzinger, *Eklezjologia Soboru Watykańskiego II*, [w:] tenże, *Kościół – ekume-
nizm – polityka*, Poznań–Warszawa 1990, s. 13–27; P. Byeng-Hun Lim, *Leben aus der
Communio mit Gott und untereinander*, Würzburg 1991; *Glaube als Zustimmung. Zur Inter-
pretation kirchlicher Rezeptionsvorgänge*, (Hrsg.) W. Beinert, Freiburg 1991; P. J. Cor-
des, *Communio – Utopie oder Programm?*, Freiburg–Basel–Wien 1993; M. Kehl, *Die Kir-
che. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg³ 1994; *Communio – Ideal oder Zerrbild von*

1. Wspólnota Kościoła – jako „Ciało Chrystusa” lub „Lud Boży” – jest zakorzeniona w komunii (*koinonia/communio*) Trójcy Świętej. Zgodnie ze słowami św. Cypriana z Kartaginy, „cały Kościół ukazuje się jako «lud zjednoczony jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego»” (*LG* 4).

2. Uczestnictwo Kościoła jako komunii w Komunii trynitarnej urzeczywistnia się poprzez słowo i sakramenty (głównie przez chrzest i Eucharystię). Jako komunია eucharystyczna jest nie tylko odbiciem Komunii trynitarnej, lecz także jej uobecnieniem; jest nie tylko znakiem i środkiem zbawienia, lecz i jego owocem (H. Wagner dodaje, że w tej zasadniczej perspektywie eklezjologicznej stanowisko katolickie jest zgodne z luterańskim).

3. Przekazywana przez słowo i sakramenty wspólnota z Bogiem urzeczywistnia się we wspólnocie Kościołów lokalnych, mającej podstawę przede wszystkim w Eucharystii. Dlatego też komunία sakramentalna jest wewnętrzną stroną komunii hierarchicznej, będącej zewnętrzną stroną tej pierwszej.

4. Idea komunii implikuje świadomość współuczestnictwa i współodpowiedzialności na różnorodnych płaszczyznach.

5. Komunię Kościoła należy rozumieć jako znak i narzędzie zjednoczenia wszystkich ludzi (por. *LG* 1) – dlatego jest on nazwany powszechnym sakramentem zbawienia świata².

OGÓLNOEKUMENICZNE PERSPEKTYWY EKLEZJOLOGII *COMMUNIO*

Pojęcie *koinonia – communio* pojawiło się jako klucz pozwalający na względnie całościowe ujęcie zagadnienia jedności Kościoła w latach 80. XX w. i nabrało rozmachu w następnej dekadzie³. Zdaniem S. Pawłowskiego posiada ono wielką moc integrującą, która pozwala wyrazić ko-

Kommunikation?, (Hrsg.) B. J. Hilberath, Freiburg–Basel–Wien 1999; *Communio dzięki komunikacji. Teologiczny wymiar teorii komunikatywnego działania w eklezjologii Medarda Kehla SJ*, Radom 2002, s. 8–13; A. Czaja, *Communio w eklezjologii Soboru Watykańskiego II i w dokumentach posoborowych*, [w:] *Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele*, (red.) A. Czaja, M. Marczewski, Lublin 2004, s. 109–133.

² Por. H. Wagner, *Dogmatyka*, Kraków 2007, s. 78. Por. także G. Greshake, *Der dreieine Gott. Eine trinitarische Theologie*, Freiburg–Basel–Wien 1997, s. 383–393; W. Thönissen, *Gemeinschaft durch Teilhabe nah Jesus Christus. Ein katholisches Modell für die Einheit der Kirchen*, Freiburg–Basel–Wien 1996, s. 61–72. Na temat podstaw komunii por. M. Jagodziński, *Trynitarne podstawy Kościoła jako komunii*, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 42:2004 nr 1, s. 51–79; H. Wagner, *Dogmatyka*, s. 79–83.

³ Por. W. Thönissen, *Gemeinschaft durch Teilhabe nah Jesus Christus...*, s. 81–145.

ścielną jedność w wielości⁴ Na pytanie o ogólny stan obecności eklezjologii komunijnej we współczesnym ruchu ekumenicznym można odpowiedzieć w oparciu o jego dokumenty i podejmowaną nieustannie refleksję teologiczną⁵

W chronologicznej kolejności przytoczyć należy najpierw dokument VII Zgromadzenia Ogólnego Światowej Rady Kościołów, zatytułowany *Jedność Kościoła jako koinonia: dar i powołanie* (Canberra 1991)⁶, w którym, mimo rozbieżnych stanowisk eklezjologicznych Kościołów członkowskich, znalazła się deklaracja i opis natury jedności Kościoła jako *koinonia*⁷ Następne dokumenty to raporty V Światowej Konferencji Komisji „Wiara i Ustrój” (Santiago de Compostella 1993), pod tytułami *Koinonia jako dar i powołanie*⁸ i *Koinonia w wierze apostoelskiej*⁹, a także orędzie *Ku pełniejszej koinonii*¹⁰ Zawierają one tezy: o istotnej roli pojęcia *koinonia* w ruchu ekumenicznym, jako centralnego pojęcia opisującego widzialną jedność Kościoła oraz wielopłaszczyznową dynamikę wiary, życia i świadectwa; o współzależności jedności i odmienności jako istocie tego pojęcia; o trudności jego zdefiniowania ze względu na jego zakorzenienie w tajemnicy Trójcy Świętej; o wspólnotowej naturze bycia chrześcijaninem; o tym, że komunია jest wszechogarniającym celem odzwierciedlającym w sobie plan zbawienia ludzkości; o tym, że domaga się ono diakonii; o konieczności podtrzymywania lokalnej i uniwersalnej struktury Kościoła w ich ścisłym i żywym związku, który na dodatek odbija w sobie relacje intertrynitarne. Komisja zachęcała także do publikacji na ten temat i porównawczego studium różnych eklezjologii, a także do wzmożenia wysiłków ekumenicznych na rzecz komunii¹¹ Kolejnym dokumentem jest studium Komisji „Wiara i Ustrój” *Ku koinonii w kulcie*¹² (Ditchingam 1994), będące zapisem ekumenicznych konsultacji teologicznych¹³ Ostatnim dokumentem z tej

⁴ S. Pawłowski, *Communio w dokumentach światowych dialogów ekumenicznych*, [w:] *Communio w chrześcijańskiej refleksji o Kościele...*, s. 235.

⁵ Znakomitym przykładem analizy stanu rzeczy w tej dziedzinie i formułowania wynikających stąd perspektyw jest książka W Thönissena, *Gemeinschaft durch Teilhabe nah Jesus Christus...*

⁶ „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 31:1993 nr 1, s. 72–74.

⁷ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 149 n.

⁸ „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 10:1994 nr 1, s. 74–81.

⁹ Tamże, s. 82–89.

¹⁰ Tamże, s. 89–92.

¹¹ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 153–155.

¹² *So We Belive, So We Pray: Towards Koinonia in Worship*, (ed.) T. F. Best, D. Heller, Genewa 1995.

¹³ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, 155.

serii jest studium Komisji „Wiara i Ustrój” *Natura i cel Kościoła*¹⁴ (1998), w samej już strukturze swojej ukazujący centralne miejsce zagadnienia komunii¹⁵

S. Pawłowski podkreśla, że dla uzyskania pełni obrazu ekumenicznych perspektyw eklezjologii *communio* trzeba uwzględnić wyniki oficjalnych dialogów bilateralnych (będą one sygnalizowane poniżej) i lokalnych, z których należy przede wszystkim wymienić dokument katolicko-luterański z Niemiec *Communio Sanctorum. Kościół jako wspólnota świętych* (2000)¹⁶, oraz dokumenty Grupy z Dombes: *Dla komunii Kościołów* (1988)¹⁷, *Dla nawrócenia Kościołów. Tożsamość i zmiana w dynamice komunii* (1991)¹⁸, *Maryja w Bożym planie i w komunii świętych* (1997 i 1998)¹⁹ Dorobek ekumeniczny w tej dziedzinie jest olbrzymi, a „idea *communio* tchnie ekumeniczną nadzieją”²⁰

KATOLICKO-EKUMENICZNE PERSPEKTYWY EKLEZJOLOGII *COMMUNIO*

Eklezjologia *communio* została właściwie przejęta urzędowo przez Kościół i spotyka się z bardzo szeroką akceptacją teologiczną²¹, ale nie-

¹⁴ *La nature et le but de l'Eglise: Vers une déclaration commune* (Foi et constitution document no 191), Geneva 1998.

¹⁵ S. Pawłowski cytuje fragment numeru 48: „Pojęcie *koinonia* stało się pojęciem fundamentalnym dla uwypuklenia wspólnej natury Kościoła i jego widzialnej jedności. Termin *koinonia* jest używany w Nowym Testamencie, u Ojców Kościoła i w pismach Reformacji o Kościele. Wprawdzie pozostawał on w użyciu, to jednak dzisiaj został on przywrócony do łask w ruchu ekumenicznym i uważany jest za decydujący w rozumieniu natury i celu Kościoła. Także jego bogactwo semantyczne czyni zeń praktyczne pojęcie, gdy chodzi o ocenę stopnia osiągniętej przez chrześcijan w ruchu ekumenicznym wspólnoty w różnych formach” (*Communio w dokumentach...*, s. 157).

¹⁶ Bilaterale Arbeitsgruppe der Deutschen Bischofskonferenz und der Kirchenleitung der Vereinigten Evangelisch-Lutherischen Kirche Deutschlands, *Communio Sanctorum. Die Kirche als Gemeinschaft der Heiligen*, Paderborn 2000.

¹⁷ *Pour la communion de Églises. L'apport du Groupe des Dombes 1937–1987*, Paris 1988.

¹⁸ *Pour la conversion des Églises. Identité et changement dans la dynamique de communion*, Paris 1991.

¹⁹ „Salvatoris Mater” 3:2001 nr 4, s. 271–407.

²⁰ S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 158.

²¹ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია „Communio notio”* (1993), [w:] *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, (red.) Z. Zimowski, J. Królikowski, Tarnów 1995, s. 390–401; A. A. Napiórkowski, *Jedność konsekrowana*, Kraków 2002, s. 172 n. Na temat rozwoju eklezjologii komunijnej w refleksji posoborowej: tenże, *Misterium communionis. Eklezjalny paradygmat dziejów zbawienia*, Kraków 2006, s. 17–28. Niektórzy autorzy jednak, prezentując katolicką eklezjologię o ambicjach

które istotne jej punkty są nadal kontrowersyjne, jak np. dokładne rozumienie związku między komunią sakramentalną a komunią hierarchiczną, czy też relacji między Kościołem powszechnym a Kościołami lokalnymi²²

Pisząc o komunii ekumenicznej, R. Karwacki podkreśla, że wszyscy wierni trwają we wspólnocie *communio*, która jest właściwa dla Ludu Bożego. Wprawdzie nie jest to jeszcze pełna komunია, ale może to nastąpić za sprawą Ducha Świętego. Komunია kościelna jest bowiem otwarta na cały rodzaj ludzki i dzięki Duchowi Świętemu ma różne stopnie i sposoby uczestnictwa²³. Stąd autor ten uważa, że pojęcie *communio* ma duże znaczenie we współczesnym ruchu ekumenicznym²⁴, jako że dla wszystkich chrześcijan Kościół jest zarazem wspólnotą-komunią wierzących z Chrystusem w Duchu Świętym, a także wspólnota komunią wierzących, parafii i Kościołów lokalnych. Pojęcie to nie opisuje tylko tego, czym są poszczególne Kościoły, ale ukazuje także pożądaną jedność Kościołów. Pomaga więc złączyć poszczególne osiągnięcia ekumenicznego zrozumienia i podjąć konkretne kroki w kierunku zjednoczenia. Jedność wymaga oczywiście bliższych interpretacji i kwalifikacji, a służy temu właśnie pojęcie *communio*, także wtedy, gdy przyjmuje specyficzne aspekty zgodnie z sytuacją i kościelnymi tradycjami²⁵

Ten sam autor podkreśla, że Ekumeniczna Rada Kościołów otworzyła drogę do ekumenicznie pojmowanego pojęcia *communio*. Jedność, będąca wolą Bożą i darem dla Kościoła, stanie się widzialna, gdy wszy-

ekumenicznych także, traktują eklezjologię *communio* bardziej nawet niż powściągliwie (por. H. Vorgrimler, *Volk Gottes oder Communio?*, [w:] H. Keul, H. J. Sander, *Das Volk Gottes – ein Ort der Befreiung*, Würzburg 1998, s. 41–55; R. Miggelbrink, *Einführung in die Lehre von der Kirche*, Darmstadt 2003, s. 74–75). Warto w takim kontekście przytoczyć słowa B. J. Hilberatha: „Solange nicht erwiesen ist, daß das Operieren mit diesem Begriff auf Verrat an der ekklesiologischen Inspiration des Zweiten Vatikanischen Konzilshinausläuft, sollte sich die Fachtheologie nicht aus der Diskussion ausklinken und anderen das Feld überlassen – Communio-Ekklesiologie ist auch eine quaestio disputanda! Dazu braucht es einen langen Atem, und die Vertreter einer Volk-Gottes-Theologie und die einer Communio-Theologie müssen sich nicht gegenseitig die Luft nehmen, jedenfalls dann nicht, wenn sie erkannt haben, daß sie in der Sache gemeinsame Intentionen folgen” (*Einführung des Herausgebers*, [w:] *Communio – Ideal oder Zerrbild...*, s. 10 n.).

²² Por. np. M. Jagodziński, *Communio dzięki komunikacji...*, s. 201–209; J. Majewski, *Teologia na rozdrożach*, Kraków 2005, s. 214–248.

²³ Por. R. Karwacki, *Od chrystomonizmu do pneumatologicznej teologii*, [w:] *Zarys pneumatologii*, (red.) M. Marczewski, Lublin 1998, s. 154 n.

²⁴ Por. W. Thönissen, *Gemeinschaft durch Teilhabe nah Jesus Christus...*, s. 41–55.

²⁵ Por. R. Karwacki, *Communicatio Spiritus Sancti. Pneumatologiczna interpretacja Kościoła jako Communio według dokumentów dialogu katolicko-luterańskiego na forum światowym*, Siedlce 1999, s. 77

scy wierzący w Chrystusa zostaną doprowadzeni do pełnej wspólnoty, która wyznaje jedną wiarę apostołską, Ewangelię, łamie jeden Chleb, jednoczy się w modlitwie i wspólnym życiu, co z kolei wyraża się w świadectwie i służbie wobec wszystkich ludzi²⁶. Autor wskazuje na dokumenty dialogu katolicko-luterańskiego, zwłaszcza na dokument *Jedność przed nami*²⁷, w którym centralne miejsce zajmuje Kościół jako *communio*. Dokument podkreśla, że dla współczesnej dyskusji w tej dziedzinie bardzo ważne jest sięganie do wizji jedności kościelnej wczesnego chrześcijaństwa²⁸. Wizja ta, ostatnio szczególnie akcentowana w eklezjologii katolickiej i znajdująca silny oddźwięk w eklezjologii luterańskiej, jest uważana za punkt wyjścia i oparcia w budowaniu jedności obu Kościołów. R. Karwacki pisze, że tym samym znaleziono wspólną bazę dla sprawdzania szeregu modeli jednoczenia²⁹, które manifestują wspólnotę kościelną i w ramach których jedność rozumiana jest jako *communio*³⁰.

Wagner uważa jednak, że problem znaczenia eklezjologii *communio* dla dialogu ekumenicznego nie jest jeszcze wyjaśniony – zwłaszcza w relacji między katolikami a niekatolikami³¹. Do takiego samego stwierdzenia dochodzi także W. Thönissen, który zebrał wszelkie dotychczasowe wnioski myśli ekumenicznej i przedstawił na bazie eucharystycznej eklezjologii *communio* projekt katolickiego modelu jedności Kościołów pod hasłem „wspólnota przez udział w Jezusie Chrystusie”³². M. Volf przyjął w swojej eklezjologii ekumenicznej za jeden z punktów odniesienia eklezjologię komunijną J. Ratzingera³³, ale uczynił to na potrzeby swojej własnej wizji, w której chce wzbogacić eklezjologię „wolnych Kościołów” elementami eklezjologii katolickiej (i prawosław-

²⁶ Por. tamże, s. 77 n.

²⁷ *Jedność przed nami. Modele, formy i fazy katolicko-luterańskiej wspólnoty kościelnej*. Raport Wspólnej Komisji Rzymskokatolicko-Ewangelicko-luterańskiej (1984) tłum. K. Karski, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 9:1993 nr 2, s. 31–78.

²⁸ W sprawie tej starożytnej wizji jedności por. H. R. Seeliger, *Das Netzwerk der communio. Überlegungen zur historischen Soziologie des antiken Christentums und ihrer Bedeutung für die Ekklesiologie*, [w:] *Communio – Ideal oder Zerrbild...*, s. 19–38.

²⁹ Por. W. Thönissen, *Gemeinschaft durch Teilhabe nah Jesus Christus...*, s. 12–26.

³⁰ Por. tamże, s. 79–86. Por. także S. C. Napiórkowski, *Doświadczenie i nadzieja*, [w:] L. Górka, S. C. Napiórkowski, *Kościół czy Kościół. Wybrane zagadnienia z ekumenizmu*, Warszawa 1995, s. 215 n: „dokument dzieli swój ekumeniczny profetyzm na dwie części: w pierwszej realistycznie marzy o kształcie przyszłej jedności oraz o jej formach etapowych, czyli tzw. modelach jednoczenia, w drugiej – rozwija skrzydła ekumeniczna wyobraźnia twórcza na temat: «Jak budować wspólnotę wiary, sakramentów i posługowań»”

³¹ Por. H. Wagner, *Dogmatyka*, s. 78 n.

³² W. Thönissen, *Gemeinschaft durch Teilhabe nah Jesus Christus...*

³³ Por. J. Ratzinger, *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunia*, Kraków 2003.

nej)³⁴ W takim też kierunku powinna zmierzać współczesna katolicka eklezjologia komunijna, rozwijana systematycznie w relacji do komunikacji pod hasłami „*communio* dzięki komunikacji”³⁵ czy też „*communio* i komunikacja”³⁶ Koncepcje te są systematycznymi projektami katolickiej eklezjologii komunijnej, brak w nich jednak szczególnego podjęcia aspektu ekumenicznego, toteż trzeba by się zastanowić nad przyczynami tego stanu rzeczy.

PRAWOSŁAWNO-EKUMENICZNE PERSPEKTYWY EKLEZJOLOGII *COMMUNIO*

Istotną uwagę, przydatną w ocenie ekumenicznych perspektyw eklezjologii komunijnej ze strony prawosławia, zamieścił A. A. Napiórkowski, który proponując swoje integralne ujęcie *mysterium communionis*, chce połączyć specyfikę teologii uprawianej w chrześcijaństwie bizantyjskim i łacińskim. Wyjaśnia przy tym, że świadomość religijną Kościołów wschodnich można nazwać mistyczą-egzystencjalną, w przeciwieństwie do dominującej w chrześcijaństwie zachodnim orientacji racjonalistyczno-prawniczej. Dlatego w tradycji wschodniej nie ma wyraźnego rozróżnienia między mistyką a teologią, między przeżyciem tajemnic Boskich a dogmatyką. Nie ma w niej także wyraźnej linii podziału między prezentowaną przez Kościół teologią a szeroko rozumianą filozofią religijną. Mistyczna teologia tego Kościoła ma raczej charakter egzystencjalny, przeżyciowy, nie tyle intelektualny, ile uświęcający osobę ludzką³⁷ Wyjaśnia to, dlaczego trudno odnaleźć w prawosławiu wyraźnie sformułowaną eklezjologię komunijną, natomiast słusznie można doszukiwać się jej w dokumentach dialogu ekumenicznego.

P.-W. Scheele³⁸ zauważa pełne nadziei zwrócenie się chrześcijaństwa w kierunku *communio* i wynikające z niego postulaty. Symptomatyczne jest, że dla pierwszego kolokwium eklezjologicznego teologów prawosławnych i katolickich, zorganizowanego przez fundację „Pro Oriente” w Wiedniu 1974 r.³⁹, głównym wspólnym mianownikiem było

³⁴ Por. M. Volf, *Trinität und Gemeinschaft. Eine ökumenische Ekklesiologie*, Mainz–Neukirchen–Vluyn 1996, s. 26–69. Taką optykę zasadniczą ze strony katolickiej potwierdza także H. Wagner, *Dogmatyka*, s. 39–42.

³⁵ Por. M. Kehl, *Die Kirche*.

³⁶ Por. J. Werbick, *Den Glauben verantworten. Eine Fundamentaltheologie*, Freiburg–Basel–Wien 2000, s. 770–830.

³⁷ Por. A. A. Napiórkowski, *Mysterium communionis...*, s. 9 n.

³⁸ Por. P.-W. Scheele, *Wir glauben. Theologie in Interaktion*, Würzburg 2202, s. 240 n.

³⁹ Dokumentacja w: *Pro Oriente, Auf dem Weg zur Einheit des Glaubens*, Innsbruck 1976.

communio – *koinonia*. Pierwszy dokument oficjalnego międzynarodowego katolicko-prawosławnego dialogu poświadcza przejęcie podstawowych danych *communio*⁴⁰; drugi poświęcony był zwłaszcza tematyce wiary i wspólnoty w sakramentach⁴¹, trzeci dotyczył znaczenia sakramentalnych święceń i sukcesji apostołskiej w odniesieniu do *communio*⁴². Pisząc o bilansie pierwszego dziesięciolecia dialogu katolicko-prawosławnego W. Hryniewicz pisze o towarzyszącym mu klimacie eklezjologii trynitarniej o orientacji eucharystycznej, a w dokumentach tego dialogu jedną z najbardziej podstawowych kategorii jest *koinonia*⁴³

M. Volf przyjął w swojej eklezjologii ekumenicznej za jeden z punktów odniesienia eklezjologię komunijną prawosławnego metropolity Johna D. Zizioulasa, ale uczynił to (podobnie jak w odniesieniu do komunijnej teologii J. Ratzingera) na potrzeby swojej własnej wizji, w której chce wzbogacić eklezjologię „wolnych Kościołów” elementami eklezjologii prawosławnej (i katolickiej)⁴⁴

EWANGELICKO-EKUMENICZNE PERSPEKTYWY EKLEZJOLOGII *COMMUNIO*

Najwięcej dokumentów dialogu ekumenicznego, których treść świadczy o ekumenicznych perspektywach eklezjologii *communio*, pochodzi z obszaru dialogu katolicko-protestanckiego.

Raport Komisji Rzymskokatolicko-Luterańskiej *Drogi do wspólnoty* (1980)⁴⁵ opisuje wspólnotę chrześcijańską jako dar łaski, który pośredniczy także poprzez słowo, sakrament i urzędowe posługiwanie, a urzeczywistnia się przez jedność w wierze, nadziei i miłości. Jej jedność

⁴⁰ Por. Międzynarodowa Komisja Mieszana do dialogu teologicznego między Kościołem rzymskokatolickim i Kościołem prawosławnym, *Misterium Kościoła i Eucharystii w świetle tajemnicy Trójcy Świętej* (Monachium 1982), [w:] W. Hryniewicz, *Kościół siostrzane. Dialog katolicko-prawosławny 1980–1981*, Warszawa 1993, s. 35–44. Por. omówienie S. Pawłowskiego, *Communio w dokumentach...*, s. 138 n.

⁴¹ Por. Międzynarodowa Komisja Mieszana do dialogu teologicznego między Kościołem rzymskokatolickim i Kościołem prawosławnym, *Wiara, sakramenty i jedność Kościoła* (Bari 1987), [w:] W. Hryniewicz, *Kościół siostrzane...*, s. 45–55.

⁴² Por. Międzynarodowa Komisja Mieszana do dialogu teologicznego między Kościołem rzymskokatolickim i Kościołem prawosławnym, *Sakrament kapłaństwa w sakramentalnej strukturze Kościoła ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia sukcesji apostołskiej dla uświęcenia i jedności Ludu Bożego* (Uusi Valamo 1988), [w:] W. Hryniewicz, *Kościół siostrzane...*, s. 56–66.

⁴³ Por. W. Hryniewicz, *Kościół siostrzane...*, s. 318–320.

⁴⁴ Por. *Trinität und Gemeinschaft*, 70–119.

⁴⁵ *Drogi do wspólnoty. Wspólna Komisja Rzymskokatolicko-Ewangelicko-Luterańska* (1980), (red.) K. Karski, S. C. Napiórkowski, Lublin 2003, 197–228.

w wielości ma charakter widzialny i dynamiczny. S. C. Napiórkowski wspomina, że w początkowej fazie tego dialogu nikt nie pytał o *communio*⁴⁶. Dokument rzeczywiście nie używa terminu „eklezjologia *communio*”, sam termin pojawia się rzadko, i choć preferowane są inne słowa, idea *communio* wyraźnie przenika cały dokument, stając się wzorcem dla innych tekstów ekumenicznych⁴⁷. Raport tejże samej Komisji pod tytułem *Jedność przed nami* (1984) został omówiony powyżej i wszystkie wymienione tam elementy zachowują swoją wagę dla perspektywy protestanckiej⁴⁸. Ostatni z tych dokumentów – *Kościół i usprawiedliwienie* (1993)⁴⁹ – wspomina o *koinonia – communio*, opisując naturę Kościoła: jest on zakorzeniony we wspólnocie Osób Boskich i przez to sam jest *koinonią*, jako taki nie jest w pierwszym rzędzie łącznikiem między wierzącymi, lecz przede wszystkim komunią wierzących z Bogiem – jednak oba te rodzaje komunii są ze sobą ściśle związane. Trynitarne podstawy komunii Kościoła ujawniają się w słowie i w sakramentach. Dokument wspomina także o rosnącym znaczeniu eklezjologicznym pojęcia *koinonia – communio* po stronie katolickiej i luterańskiej⁵⁰.

„Raport z Nairobi” (1986)⁵¹ jest owocem pracy Wspólnej Komisji Kościoła rzymskokatolickiego i Światowej Rady Metodystycznej. Dokument mówi o naturze Kościoła i jego posługiwania, przy czym bardzo świadomie stosuje pojęcie *koinonia*, a jego określenie tego pojęcia jest najbogatsze i najbardziej satysfakcjonujące z dotychczas spotykanych w ruchu ekumenicznym. Oto fragmenty odnośnego numeru 23: „*koinonia* [...] jako koncepcja [...] i doświadczenie, jest ważniejsza niż jakikolwiek szczególny model jedności Kościoła [...] jest terminem tak bogatym, że lepiej zachować jego oryginalną grecką formę, niż używać kilku angielskich słów, by ukazać jej znaczenie. [...] zawiera w sobie zarówno komunie, jak i wspólnotę. Obejmuje uczestnictwo w Bogu przez Chrystusa w Duchu Świętym, przez które wierni stają się przybranymi

⁴⁶ *Kościół jako wspólnota na podstawie dialogów ekumenicznych*, [w:] *Materiały z sympozjum odbytego na Górze św. Anny 11–12 listopada 1998*, (red.) C. Liniewicz, Poznań 2000, 43 n.

⁴⁷ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 136 n.

⁴⁸ Por. tamże, s. 139–141.

⁴⁹ Wspólna Komisja Międzynarodowego Dialogu Luterańsko-Rzymskokatolickiego, *Kościół i usprawiedliwienie. Rozumienie Kościoła w świetle nauki o usprawiedliwieniu. Raport z trzeciej fazy Międzynarodowego Dialogu Luterańsko-Rzymskokatolickiego (1993)*, „*Studia i Dokumenty Ekumeniczne*” 11:1993 nr 2, s. 43–138.

⁵⁰ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 151 n.

⁵¹ *Ku oświadczeniu na temat Kościoła. Raport Wspólnej Komisji Kościoła rzymskokatolickiego i Światowej Rady Metodystycznej. Seria czwarta. 1982–1986*, „*Studia i Dokumenty Ekumeniczne*” 6:1988 nr 2, s. 62–79.

dziećmi tego samego Ojca i członkami jednego Ciała Chrystusowego mającymi udział w tym samym Duchu. Zawiera też w sobie głęboką społeczność między uczestnikami, zarówno widzialną, jak i niewidzialną, wyrażającą się w wierze i ustroju, w modlitwie i sakramencie, w misji i posłudze”⁵²

O baptystycznej perspektywie eklezjologii *communio* świadczy „Raport z Atlanty” (1988)⁵³ W kilku jego miejscach dochodzi do głosu zagadnienie *communio*. „*Koinonia* Ducha” jest darem Ducha Świętego, sugeruje więcej niż angielskie *fellowship* lub *community*; jako ośrodek życia Kościoła jest wynikiem działania tegoż Ducha, który sprawia ciągłość między Kościołem a Jezusem. Problemem jednak jest inne rozumienie ukonkretniania się komunii przez baptystów i katolików⁵⁴ Do zbliżonego nurtu należy raport dialogu Kościoła rzymskokatolickiego z Uczniami Chrystusa *Kościół jak wspólnota w Chrystusie* (St. Louis 1992)⁵⁵ Dotyka on kwestii relacji Kościoła jako komunii do nowego stworzenia, widzialności komunii w Eucharystii i podtrzymywaniu Tradycji apostoelskiej. Podkreśla, że osoba jest zbawiana we wspólnocie wierzących, że komunია jest udzielana przy udziale wspólnoty i że jest ona komunią ze wspólnotą apostoelską, której pamięć jest żywa i obecna dzięki urzędowej posłudze, świadectwu świętości i wierności powołaniu⁵⁶.

Perspektywa pentekostalna eklezjologii komunijnej ujawnia się w dokumencie dialogu z katolikami *Perspektywy w Koinonii* (1989)⁵⁷ Już sam tytuł jest znaczący, a treść dokumentu dotyczy zagadnień relacji komunii do słowa Bożego, Ducha Świętego, chrztu, życia Kościoła i wspólnoty świętych (*communio sanctorum* i *communio in sacris*)⁵⁸

Perspektywa metodystyczna widoczna jest w raporcie z dialogu z Kościołem rzymskokatolickim *Słowo Życia: deklaracja o objawieniu i wierze* (Baar 1995)⁵⁹, gdzie tytuł jednej z sekcji brzmi: „*Koino-*

⁵² Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, 142 n.

⁵³ *Wezwanie do dawania świadectwa o Chrystusie w dzisiejszym świecie. Raport z międzynarodowych rozmów baptystyczno-rzymskokatolickich (1984–1988)*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 11:1988 nr 1, s. 55–70.

⁵⁴ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 143 n.

⁵⁵ *The Church as Communion in Christ*, [w:] *Growth in Agreement II*, s. 386–398.

⁵⁶ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 150 n.

⁵⁷ *Perspectives on Koinonia. Report from the Third Quinquennium of the Dialog between the Pontifical Council for promoting Christian Unity and Some Classical Pentecostal Churches and Leaders. 1985–1989*, [w:] *Growth in Agreement II*, s. 735–752.

⁵⁸ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 144.

⁵⁹ *The Word of Life: A Statement on Revelation and Faith. Sixth Series (1991–1996)*, [w:] *Growth in Agreement II*, s. 618–646.

nia – *communio*”, a dotyczy ona wspólnoty przez świadectwo apostołskie, wyrażania komunii w obu Kościołach i Kościoła powszechnego⁶⁰

Wyraźnym świadectwem ekumenicznych perspektyw eklezjologii *communio* jest projekt ekumenicznej eklezjologii Mirosława Volfa⁶¹, który będąc przekonany, że tzw. wolne Kościoły są istotnym przejawem przemian dokonujących się w chrześcijaństwie, pragnie jednocześnie otwarcia na katolickie i prawosławne modele eklezjalności, aby mogło dojść do wzajemnego ubogacenia. Pojmowanie Kościoła oddala się – jego zdaniem – od tradycyjnego modelu hierarchicznego i zmierza w kierunku (nie tak znowu nowych! – podkreśla) partycypacyjnych modeli eklezjalności⁶². Równie szybkie przemiany strukturalne – „kongregacjonalizację” – Volf dostrzega wewnątrz tradycyjnych Kościołów protestanckich i katolickich. Oznacza to, że chrześcijaństwo protestanckie będzie miało w przyszłości w dużej mierze kształt wolnych Kościołów. Nie oznacza to jednak, że Kościoły episkopalne zrezygnują ze struktury hierarchicznej, natomiast ich główne nurty życiowe będą ciągle wzbogacane teologicznie i praktycznie przez wspomniane prądy⁶³

Dlatego Volf wchodzi w dialog z dwoma wielkimi tradycjami myśli teologicznej poprzez ich znakomitych przedstawicieli: kardynała Josepha Ratzingera i metropolitę Johna D. Zizioulasa. Poszukuje bowiem ponowoczesnych form odniesień kościelnych i stąd za nadzwyczaj ważny uważa właśnie dialog ze współczesnymi „przeformułowaniami” tradycji przednowoczesnych⁶⁴. Owocem jego poszukiwań jest druga część jego książki, zajmująca się w kolejnych rozdziałach eklezjalno-

⁶⁰ Por. S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, s. 156.

⁶¹ *Trinität und Gemeinschaft...*

⁶² Por. tamże, s. 11.

⁶³ Por. tamże, 11 n. Na potwierdzenie tej tezy w odniesieniu do Kościoła katolickiego, Volf powołuje się na J. Ratzingera: „Mein Eindruck ist, daß weithin die genuin jatholische Bedeutung der Wirklichkeit ‘Kirche’ stillschweigend verschwindet, ohne daß man sie ausdrücklich verwirft. [...] es macht sich vielfach im katholischen Denken und auch in der katholischen Theologie ein Kirchenverständnis breit, das man auch nicht protestantisch im ‘klassischen’ Sinn nennen kann. Manche heute gängigen ekklesiologischen Ideen muß man eher dem Muster nordamerikanischer Freikirchen zuordnen...” (*Zur Lage des Glaubens. Ein Gespräch mit Vittorio Messori*, München 1985, 45 n.) (cyt. za: M. Volf, *Trinität und Gemeinschaft...*, s. 12). Volf uważa przy tym, że Ratzinger za mało był świadomy tego, iż katolicki teologowie reprezentujący ten kierunek w eklezjologii nie tyle byli i są „motorem” tych przekształceń, co raczej „sejsmografem” poruszeń „bazowych”, uwarunkowanych rozwojem społecznym (por. tamże, s. 12–22).

⁶⁴ Por. tamże, s. 22 n.

ścią Kościoła, relacjami między wiarą, osobą i Kościołem, relacją między Trójcą Świętą a Kościołem, strukturami Kościoła i jego katolickością⁶⁵

ANGLIKAŃSKO-EKUMENICZNE PERSPEKTYWY EKLEZJOLOGII *COMMUNIO*

W oficjalnym dialogu katolicko-anglikańskim pojawiła się także faza wyraźnie skoncentrowana na pytaniu o *communio*⁶⁶ Międzynarodowa Komisja Teologiczna Anglikańsko-Rzymskokatolicka (ARCIC II) opublikowała swój raport końcowy *Kościół jako komunia* (Dublin 1990)⁶⁷, w którym we wprowadzeniu sytuuje pracę komisji w perspektywie *koinonia* – pojęcia uznawanego za podstawowe dla całego dialogu⁶⁸ Dokument jest kopalnią wiedzy na temat pojęcia *communio*. W opublikowanej w 1990 r. wspólnej deklaracji na temat Kościoła jako wspólnoty znalazły się programowe słowa: „Wspólnota obejmuje tak samo widzialne zgromadzenie Ludu Bożego, jaki i jego dające życie, Boskie źródło. Tak więc jesteśmy prowadzeni ku życiu Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego, do życia, w którym Bóg chce żyć ze wszystkimi ludźmi”⁶⁹ Chociaż wspólnota anglikanów i katolików nie jest jeszcze doskonała, to jednak trzeba rozpoznawać jej treść i stopień⁷⁰

* * *

Urząd Nauczycielski Kościoła i katolicka eklezjologia wskazują wyraźnie, że eklezjologia *communio* jest kluczem do przyszłości ruchu ekumenicznego i rozwiązania otwartych jeszcze problemów. Po dokładniejszym jednak przyjrzeniu się tej sprawie wychodzą na jaw zarówno ważne problemy wewnątrzkatolickie, jak i problemy związane z rozumieniem siebie przez poszczególne Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie oraz dotyczące rezultatów prowadzonych dialogów międzykonfesyjnych. Problem nie polega więc tylko na przewyciężeniu różnic, ale

⁶⁵ Por. tamże, s. 120–271.

⁶⁶ Por. P.-W. Scheele, *Wir glauben...*, s. 241.

⁶⁷ *Church as Communion*, [w:] *Growth in Agreement II*, s. 328–343.

⁶⁸ Por. J. E. Vercauysse, *Wprowadzenie do teologii ekumenicznej*, Kraków 2001, s. 74.

⁶⁹ Por. *Dokumente wachsender Übereinstimmung*, (Hrsg.) H. Meuer, D. Papandreou, H. J. Urban, L. Vischer, Bd. 2, Paderborn–Frankfurt 1992, s. 353.

⁷⁰ Por. J. E. Vercauysse, *Wprowadzenie do teologii...*, s. 75; S. Pawłowski, *Communio w dokumentach...*, 148 n.

także na konieczności wypracowania użytecznego modelu jedności. Obecny rozwój eklezjologii katolickiej i ruchu ekumenicznego pozwalają żywić nadzieję, że eklezjologia komunijna jest w stanie przysłużyć się do osiągnięcia jedności Kościoła, chociaż jeszcze wiele spraw i aspektów musi dojrzeć oraz osiągnąć swoją teologiczną i eklezjalną przejrzystość.

ÖKUMENISCHE PERSPEKTIVEN DER COMMUNIO – EKKLESIOLOGIE

Zusammenfassung

Der theologische Ansatz der *Communio*-Ekklesiologie ist sehr hoffnungsreich. Auf katholischer Seite ist sie eine anerkannte Ekklesiologie und hat breite theologische Akzeptanz gefunden. Die bekannten ökumenisch-ekklesiologischen Konzepte von Miroslav Volk und Wolfgang Thönissen gehören auch zu dieser Richtung. In der orthodoxen Theologie eine ausdrücklich formulierte *Communio*-Ekklesiologie zu finden ist sehr schwierig, aber man kann viele Ansätze dieser Theologie in Dokumenten des ökumenischen Dialogs entdecken. Die meisten ökumenischen *communal*-ekklesiologischen Übereinstimmungen stammen aus evangelisch-katholischen Kontakten. Einige Elemente in dieser Richtung sind auch im katholisch-anglikanischen Dialog vorhanden. Für die katholische Seite ist die *Communio*-Ekklesiologie ein sehr wichtiger ökumenischer Vorschlag. Aber es gibt auch in diesem Bereich bedeutende innerkatholische und interkonfessionelle Probleme. Hier geht es nicht nur um die Überwindung konfessioneller Unterschiede, sondern auch um ein brauchbares Einheitsmodell der Kirche. Die gegenwärtige Entwicklung der katholischen Ekklesiologie und der ökumenischen Tätigkeit erlaubt die Hoffnung, dass die *Communio*-Ekklesiologie viele Verdienste für die Einheit der Kirche leisten kann, obwohl noch manche offene Fragen bleiben und ihre Transparenz erlangen müssen.